

Toplumun “at sineği” olarak entelektüeller

Zöhre Yücekaya*

Öz

Bilgi, kültür, teknoloji vb. ilerleme ve gelişmeye dayalı toplumsal dinamiklerde yaşanan değişimler, toplumda birtakım sınıf farklılaşmalarına ve buna dayalı ayrışmaların doğmasına neden olmuştur. Sosyal, ekonomik, tarihsel, kültürel vb. bütün bu alanlarda olup bitene ilişkin bir bilgi birikimine sahip olan entelektüel, çoğunluğun sahip olduğu bilgi birikiminden farklı olarak bilgisiyle eyleyen, bir bakış açısı geliştiren, topluma yön veren, gelişimin ve yeniliğin sağlayıcıları olarak toplumda yer almaktadır. Bilgi ve söylemleriyle toplumun “at sineği” olan, başka bir deyişle sarsıcı ve uyarıcı etkisiyle topluma yön veren bu sınıf önceleri filozof, günümüzde ise entelektüel adıyla toplumda bilfiil iş başındadır. Entelektüel; toplumlara, kültürlere ve bireylere göre muhtevası değişkenlik gösteren, dolayısıyla birçok anlamı ihtiva eden bir kavramdır. Bu durum genel-geçer tek bir entelektüel tanımı yapmayı zorlaştırmaktadır. Fakat yine de farklı entelektüel tanımlarında ortak olan bazı temel nitelikler belirlenebilir. Bu çalışmadaki temel amaç da farklı entelektüel tanımlarından hareketle entelektüelde olması gereken ortak nitelikleri belirleyebilmektir. Çalışmada savunulan temel argüman ise farklı entelektüel tanımlarında özgür olmak, bilgisiyle hakikatin peşinde olmak gibi bazı ortak nitelikler olduğu, bunlardan en öne çıkanın ise sarsıcı ve uyarıcı etkisiyle onun adeta toplumun “at sineği” olduğudur. Burada “at sineği” metaforuyla anlatılmak istenen; onun eleştirel ve cesur tavırlarıyla toplumun sorunlarına kayıtsız kalmaması, haksızlığa karşı çıkması, toplumdaki sorunlarına işaret ederek çözüm yolları sunmasıdır. Bu bağlamda topluma ve kendisine içsel bakış geliştiren, eleştirel bakabilen, gerçekçi bir bakış açısıyla dünya sorunları karşısında rasyonel bir bakışa sahip olan entelektüel, kutsallık atfedilen yüce ruha sahip olan değil, rasyonel bakışı anlatan yüksek ruha sahip olmalıdır. Tüm bu yönleriyle entelektüel, eksiklerinin farkında olan, bunlar üzerine düşünen, böylece kendini sürekli yeniden inşa eden kişidir.

Anahtar Kelimeler: Entelektüel, entelektüel arketipi, entelektüel ruh, entelektüel tevazu, temaşa, toplumun at sineği olmak

Intellectuals as the “gadflies” of society

Abstract

Changes in social dynamics based on progress and development in knowledge, culture and technology have led to some class differentiations and divisions in society. Intellectuals, who have knowledge in many social, economic, historical, and cultural areas, take place in society as the providers of development and innovation, who act with their knowledge, develop a perspective, and direct the society, unlike the majority. Formerly known as philosophers, who are also called “Gadflies” and who shape the society with their shocking and stimulating information and discourses, continue their duties as intellectuals today. Intellectual is a polysemic concept, the content of which varies according to societies, cultures, and individuals. Thus, it is difficult to make a single general definition of the intellectual. However, some basic qualities common to different definitions of intellectual can still be identified. The main purpose of this study is to determine the basic common qualities that the intellectual should have, based on different definitions. The main argument defended in the study is that there are some common qualities in different intellectual definitions, such as being free and pursuing the truth with knowledge. The most prominent among them is that the intellectual is the “Gadfly” of society with its shocking and stimulating effect. What is meant here with the metaphor of “horse fly”; his critical and courageous attitudes are not indifferent to the problems of the society, he opposes injustice, and offers solutions by pointing out the problems in the society. In this context, the intellectual who develops an inner view of society and himself, can look critically, and has a rational view towards world problems with a realistic point of view is not the one who

*Arş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü,
E-posta: zyucekaya@pau.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-6537-8969

Araştırma makalesi

Research article

Geliş - Submitted: 27/04/2022

Kabul - Accepted: 08/06/2022

Atıf – Reference: Yücekaya, Z. (2022). Toplumun “at sineği” olarak entelektüeller. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 9, 131-141.

has the supreme spirit attributed to holiness, but the one who has a high spirit that expresses the rational view. In all these aspects, he is an intellectual, aware of his shortcomings, thinking about them, and thus constantly rebuilding himself.

Keywords: Intellectual, intellectual archetype, intellectual spirit, intellectual humility, contemplation, being the gadfly of society

Giriş

Entelektüellik üzerine birçok tanım olmasına karşın bu tanımlardan hareketle entelektüelde olması gereken temel nitelikleri bulmak mümkündür. Özellikle entelektüellik üzerine sorulan bazı sorular bu nitelikleri tespit etmek için bize yardımcı olabilir. Söz gelimi “Entelektüel, rasyonel zeminde kavramlar üretmeye ve toplumun genel düşünce sistemini yönlendirmeye haiz midir?”, “Toplumda her bilgi sahibine entelektüel denebilir mi?” (Özcan, 2006, s. 36). “Entelektüellerin tarihsel süreçte toplumdaki misyonları nelerdir?” (İnce, 2006, s. 178). Bu soruların cevapları entelektüelliğe ancak geniş bir perspektifle bakılarak, onun tarihsel süreç içerisindeki değişim seyri tespit edilerek verilebilir. Çünkü entelektüel kavramı, geçmişten günümüze değin toplumda çok farklı tezahürlerde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla kavramın muhtevası kültürlere, dönemlere ve toplumlara göre farklılık göstermektedir.

Toplumlarda genel-geçer bir entelektüel tanımının olmamasının temel sebepleri arasında, her toplum ve bireyin farklı perspektife sahip olmaları, entelektüel kavramını tanımlarken farklı disiplinlerden yararlanmaları gösterilebilir. Başka bir ifadeyle her birey kendine göre bir yöntemi esas alarak entelektüel kavramını açıklamaktadır. Bu durum genel bir entelektüel tanımları yapmayı zorlaştırmaktadır (Özcan, 2006, s. 37-38). Fakat yine de yapılan tanımlardan hareketle entelektüelde olması gereken temel nitelikler belirlenebilir ve genel bir entelektüel arketipine ulaşılabilir.

Çalışmanın başlığında yer alan “at sineği” metaforundan da anlaşılacağı üzere, entelektüel kavramının tarihsel süreçteki değişen tanımlarında ortak olan en temel nitelik entelektüelin toplumu sarsıcı, uyandırıcı ve rahatsız edici olmasıdır. Buradaki uyarıcı/uyandırıcı etki bilmenin yanında eylemi de gerekli kılmaktadır. Yani entelektüel sadece bilen değil, bilgisiyyle eyleyen, toplumdaki sorunlara yönelik eylemlerde bulunan bir kişidir. Toplumdaki sorunları iyi analiz edebilen, çözümler önerebilen ve bunun yanı sıra toplumun gelişimi için olaylara bilfiil müdahil olan entelektüel, her dönemde bilgisi, söylemleri ve eylemleriyle toplumda uyarıcı/uyandırıcı bir sosyolojik öge olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çalışma boyunca değinilecek entelektüel tanımları ile ortaya konmak istenen argüman; farklı entelektüel tanımlarında ortak niteliklerin olduğu ve bu nitelikler arasında en belirgin olanın ise onun sarsıcı ve uyarıcı etkisiyle toplumun adeta “at sineği” olduğudur.

Entelektüel kavramsal çerçevede; zihinsel etkinliğe yönelen, bilgili, olay ve durumlara karşı eleştirel bakabilen, toplumun sesi olma misyonunu yüklenen, Camus'nün söylemiyle “zihni kendi kendisini gözleyen kişi” (Cevizci, 2010, s. 563) olarak tanımlanır. Entelektüel kavramı, Latince “intellectus” sözcüğünden gelmektedir. Kelimenin kökü olan “intellect” zihin, kudret, akıl, idrak gibi anlamları ihtiva eder (Bodin, 2000, s. 14; Şanlı, 2018, s. 798). Burada dikkat çeken husus, entelektüel kavramının referansı olarak aklın gösterilmesidir (Şanlı, 2018, s. 798). Entelektüellik, yüksek bir bilince sahip olan bireyin, bilgiyi zihin süzgecinden damıtarak bir hayat felsefesi hâline getirmesidir. Burada zihnin aktifliği, bilen ve eyleyen bir özne olan entelektüeli tanımlamak için oldukça önemlidir. Çünkü entelektüel, içinde bulunduğu topluma eleştirel bakan, onu temaşa eden, yani içsel bir bakışla derinlemesine analiz eden ve bilgisiyyle topluma pusula olan bir kişidir. Dolayısıyla entelektüel dünyayı akıllıca okuyan bireye işaret etmektedir. Bu bağlamda entelektüeller her dönemde toplumun gelişimi için iş başındadır denebilir. Şimdi entelektüel kavramının evrimini gösterebilmek için değişen tanımlardaki ortak noktaları keşfederek entelektüel arketipini ortaya koymaya çalışalım.

1. Entelektüel arketipinin ortaya çıkışı

Özcan'a (2006, s. 43) göre entelektüel bireylerin varlığı Antik Yunan'a kadar götürülebilir. Özellikle Grek filozofları entelektüel tutumla bir kültür dünyası oluşturmuşlardır. Dolayısıyla onlarda entelektüelin bulunduğunu söylemek yanlış değildir. Fakat (Karaaslan, 2010, s. 7) entelektüel kavramı her ne kadar Antik Yunan'dan günümüze değin farklı tezahürlerde karşımıza çıkmış olsa da güncel anlamını tam olarak Aydınlanma Dönemi'yle kazanmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken husus ise Antik Yunan filozofları ile günümüz entelektüeli arasında farktır. Çünkü feodal çağlarda, özellikle Sanayi Devrimi öncesinde hayat ve problemler karmaşık değildir. Acaba Sokrates (MÖ 469-399) ve Aristoteles (MÖ 384-322) gibi filozoflar bugünün dünyasında yaşasalardı, bu çağın bilgisine haiz olsalardı ve toplumsal durumunun gözlemcisi olsalardı öğretilerini aynı şekilde yazabilirler miydi? türünden sorular, entelektüelin neden bugüne atfedilmesi gerektiğini anlamak açısından önemlidir. Özellikle 20. yüzyıldan itibaren sosyal, siyasal, kültürel ve psikolojik etkenler toplumsal yaşama, her türlü faaliyet ve ilişkiye nüfuz etmiştir. Bu karmaşıklaşan insan hayatı ve ilişkileri, entelektüel tipolojisini de değiştirip dönüştürmüştür. Bu bakımdan günümüz dünyası farklı bir mecraya doğru evrilmektedir ve entelektüel kavramı üzerinde, özellikle 20. yüzyıldaki tarihsel, toplumsal, siyasal ve ekonomik gelişim süreçlerini göz önüne alarak düşünmek gerekmektedir. Fakat yine de Antik Yunan düşünürleri, bir entelektüelde olması gereken nitelikleri serimlemek ve entelektüel ruh üzerine tefekkür edebilmek adına önem arz etmektedir.

Söz gelimi Antik Yunan düşünürlerinin evrene yönelik; varlığın doğası, kaynağı, ilkesi vb. soruşturmalarının yanı sıra topluma yönelik; yönetim, siyaset ve ahlak gibi çeşitli alanlardaki fikirleri entelektüel tutumun ilk örnekleri olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda evrene ve topluma yönelik derin soruşturma, sorunları akılcıca okuyup çözüm yolları üretme gibi kriterler göz önüne alındığında Antik Yunan filozoflarının dünya sorunları ve toplumsal yaşamı entelektüel tavırla ele aldıkları söylenebilir. Bu bakımdan Thales (MÖ 624-545), Anaksagoras (MÖ 500- 428), Herakleitos (MÖ 535- 475), Sokrates (MÖ 469-399), Aristoteles (MÖ 384-322) vb. filozoflar düşünce ve söylemleriyle toplumsal dinamikleri derinden etkileyerek entelektüel prototipi çizmektedirler.

Söz gelimi Thales, varlığın temel doğasını ve evrenin ilkesini soruşturarak hem kozmogoni çağrısı hem de var olan dünyanın ne gibi bir ilk varlıktan meydana geldiği üzerine çözümsel düşünceleriyle (Denkel, 2020, s. 23) entelektüel tutum sergilemektedir. Öte yandan Herakleitos evrene yönelik derin soruşturmasında doğadaki değişimin temelinde yatan kanunun "logos" olduğunu söyler. Düşünce, anlam, söz ve akıl anlamlarına gelen "logos", evrendeki değişim ve dönüşümün temel yasasıdır (Kranz, 2014, s. 65-66). Evrendeki düzeni sağlayan logos, akılsal bir ilke olarak Herakleitos'un dünyaya yönelik derin düşünce ve gözlemleri sonucunda entelektüel bir tutumla ortaya atılan bir görüştür. Burada entelektüel bireylerde olması gereken içe bakış, derin düşünme anlamlarına gelen temaşa faaliyeti ve aklı ön plana alma söz konusudur.

Anaksagoras da Antik Yunan'da dünyaya entelektüel tavırla yaklaşan filozoflardan birisidir. Çünkü Anaksagoras açısından akıl yani "nous", var oluşun ve âlemin prensibini oluşturur. Bu nedenle insanın varlığa yönelik bilgisi, onu idrak etme ve kavrama yetisi de evrensel akla karşılık gelen "nous"un prensiplerine tabidir. Bu bağlamda entelektüel kavramı, bilgi birikimiyle varlığa yönelik her türlü bilgiyi akılda tasarlayan ve temellendiren, varlığı bu akıl nazarıyla temaşa eden bir insan tipolojisini nitelemektedir (Taftalı, 2006, s. 165-166).

Anaksagoras'ın öğretisinde "nous", düşünce dünyasının ilkesidir ve bu bakımdan evrenin mahiyeti düşünce olarak belirlenir. Bu aynı zamanda salt biçimi mantık olan evrene yönelik entelektüel bir bakışı da göstermektedir (Hegel, 2014, s. 34; Taftalı, 2006, s. 165). Anaksagoras'ın evrene yönelik entelektüel tavırla yapılmış bu tefekkürü kendi döneminde çok taraftar bulmasa da sonraları Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi filozoflarca benimsenip geliştirilmiştir. Bu bağlamda Herakleitos'un "logos"u ve Anaksagoras'ın "nous"u entelektüel

bir tutumla dünyayı sorgulama ve derin düşünmenin en güzel örneklerini teşkil etmektedir. İşte, onların akli ön planda tutarak evrene yönelik bu derin soruşturmaları entelektüelde olması gereken nitelikleri anlamak adına önemlidir.

Öte yandan Antik Yunan'da Sofistler de dönemindeki siyasi yapılardan bağımsız bir duruşa sahip olmaları, bütün disiplinlere yönelik yetkinlik arayışları ve diğer insanlardan farklılaşmaları vb. birtakım özellikleriyle günümüz entelektüel ruhunu anımsatmaktadır (Meriç, 1997, s. 25-28). Burada dikkate değer olan, bu tutum ve niteliklerin entelektüelliğe yönelik emareler olmasıdır.

İlk Çağ'da entelektüel arketipini oluşturan filozoflardan biri de Sokrates'tir. Özellikle onun "Kendini Tanı" buyruğunun ihtiva ettiği anlam, âlemde bilinebilecek ilk şeyin kendilik bilgisi olduğudur (Özkan, 2013, s. 51). *Pekiye, insan kendilik bilgisine nasıl erişir ve kendini nasıl tanır?* Burada karşımıza içe bakış, kendi üzerine düşünme anlamlarına gelen temaşa faaliyeti çıkmaktadır. Batak'a (2016a, s. 19-20) göre entelektüel bir tavırla kendi içine dönmek, yani temaşa etmek aklın dünya hakkında olay ve durumlara yönelik düşünmeye başlamasıyla beliren bir tezahürdür.

Kendini bilen insan, öncelikli olarak kendine temaşa edebilen, yani kendine içsel bir bakışla bakabilen ve eksik yönlerini görebilen insandır. Bu bakımdan entelektüellik insanın önce kendini bilmesiyle başlar. Entelektüel ancak bu sayede hayatın anlamına ve amacına yönelik tefekkür edebilir. Bu bağlamda Sokrates, kendilik bilgisine vurgu yapması bakımından bir entelektüel arketipi çizmektedir. Entelektüel bireyde olması gereken önemli bir nitelik olarak kendilik bilgisi sadece Yunan toplumunda değil, günümüz dünyasında da varlığını korumaktadır. Söz gelimi günümüz düşünürlerinden Gramsci de bu konuda Sokrates'in öğretilerine benzer nitelikte düşünceler ortaya koyar. O, *Aydınlanma ve Toplum* adlı eserinde bireyin eleştirel tavrının aslında bir kendilik bilgisi olduğunu şu ifadelerle dile getirir:

Öyleyse, insanın kendi dünya görüşünü eleştirmesi, onu birleştirici ve tutarlı kılması, en ileri dünya görüşünün bulunduğu noktaya yücelmesi demektir. Bu, aynı zamanda, kendine kadar süregelmiş olan her türlü felsefeyi, bu felsefenin halk felsefesinde bıraktığı sağlam katlar ölçüsünde eleştirmesi demektir. Eleştirel çabanın başlangıcı, insanın gerçekte ne olduğunun bilincine varması, bir çeşit kendi kendini tanımasıdır. (Gramsci, 1967, s. 53)

Öte yandan Sokrates'in "bildiğim tek şey, hiçbir şey bilmediğimdir" (Platon, 2010, s. 15-16, 21d) şeklindeki meşhur sözü hem bir yöntem hem de entelektüel tevazu olarak nitelendirilebilir. Bu çerçevede (Soccio, 2010, s. 207) Sokrates'in içinde bulunduğu bilgisizlik hâli öteki insanların "entelektüel ihtiyaçları için kendilerini bilmelerini sağlamak" şeklinde ifade ettiği görevinin bir parçası olarak düşünülebilir.

Entelektüel tevazu bireyin sahip olduğu bilgi, kültür, inanç ve düşünce kalıplarıyla ilişkilidir. En temelde de bireyin inanç ve fikirlerinin mutlak doğru ya da yanlış olmadığı görüşüne dayanır. Bu bakımdan entelektüel tevazu bireylerin evren, toplum ve kendilerine yönelik bilgileri nasıl ve ne şekilde işledikleriyle yakından ilişkilidir (Çakan, 2019, s. 31-32). Entelektüel tevazu aynı zamanda insani sınırlamalarla bilhassa da öznenin kendisini sınırlamasıyla ilişkilidir. Bu bakımdan entelektüel tevazunun bireydeki tezahürü, bireyin kendi eksiklikleri ve hatalarını kabul ederek kendini sürekli geliştirmesidir (Tanesini, 2019, s. 9). Entelektüelin hem kendine hem topluma yönelik eleştirel tavrı, onu geliştirici bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda Sam'a göre:

Entelektüeller, yaptıkları pozitif veya negatif eleştiriler sayesinde toplumdaki birçok sorunlu alanın üzerindeki örtüyü kaldırarak toplumsal tahayyül gücünün gelişmesine katkıda bulunmaktadırlar. Kuşkusuz her olay veya durum karşısında eleştirel bir duruş sergileyene entelektüel olarak bakılmamaktadır. Eleştirinin, entelektüelin bir görevi olarak sayılabilmesi için, onun, kendi içindeki işleyiş mantığına vakıf olmak gerekmektedir. Bu anlamda entelektüel bir eleştiri denildiğinde, öncelikle kendini tanıyanların, kendi olabilenlerin, hakikatin peşinde koşanların ve mesafeli bir duruş sergileyenlerin yaptıkları eleştiriler kastedilmektedir. (Sam, 2017, s. 335)

Entelektüel tevazuya sahip ideal insan tipolojisi çizen bireylerin toplumda sevilme, yerilmek, dışlanmak vb. tepkilerle karşılaştığı görülür. Öyle ki Antik Yunan’da bilgeye karşılık olarak yabancı ve tuhaf anlamlarına gelen “atopos” terimi kullanılır. Burada entelektüel ve bilgeyi ayıran ise entelektüelin bilgeye nazaran daha rahatsız edici ve uyumsuz olmasıdır (Soccio, 2010, s. 190). Çünkü entelektüel birey, toplumun bütün alt dinamiklerini düşünceleriyle ve eleştirel tavrıyla rahatsız edici bir şekilde sarsar. Bunun en güzel örneklerinden birini Sokrates vermiştir:

Şayet beni öldürürseniz, kendisini kente adanmış birisini... Bir at sineğinin dürterek uyandırmasına muhtaç, hantal ve miskin bir ata benzeyen bu devlete kendini adanmış böyle bir kimseyi kolay kolay bulamazsınız. Tanrı bana öyle geliyor ki, beni bütün gün boyunca hiç pes etmeden yanınıza oturup sizleri uyandırabilecek, doğruları gösterebilecek ve gerektiğinde azarlayacak bir at sineği olarak tebelliş etmiş bu kente. (Platon, 2008, s. 72)

Bu bakımdan entelektüel bireylerin toplumdaki varlığına esasen bir ontolojik tutum, bir varoluş ve bir duruş olarak bakmak gereklidir. Çünkü entelektüel hangi meslekten olursa olsun, varlık sahasında onu aşan bir pozisyona sahiptir. Bilgi alanı ve kamusal merakın ötesine geçen entelektüel, evrensel hakikatin peşinde olandır. Bu bağlamda cevaplardan çok sorularla ilgilenen entelektüel; yaşama, insana ve topluma yönelik bütün bu tavrıyla toplumu rahatsız edendir (Özel, 2006, s. 71).

Kıscası entelektüel ruha sahip insan tipolojisi toplumsal süreç içerisinde değişkenlik gösterse de kendisini Atinalıların “at sineği” olarak tanımlayan Sokrates gibi toplumları, kültürleri ve insanları her dönemde düşündürücü ve sarsıcı bir yönde etkilemiştir. Bu bağlamda toplum ve kültürün canlı birer organizma gibi gelişen ve dönüşen bütün alt dinamiklerinin aktivasyonunda önemli rol oynayan entelektüeller; bilgisi, tevazusu ve eleştirel fikirleri ile sarsıcı bir etki yaratarak tıpkı “at sineği” metaforunda olduğu gibi devlet, toplum ve kültürü uyarıcı bir görev üstlenmektedir. Bu metafor, farklı dönem ve toplumlarda değişen entelektüel tanımlarında ortak olan bir nitelik olduğu için göze çarpmaktadır. Değişen entelektüel algısı ve tanımlarında değişmeyen bir nitelik olarak; sarsıcı, uyarıcı/uyandırıcı olmak, genel bir entelektüel prototipi çizmek adına önemlidir.

Öte yandan Antik Çağ’da bilgisi, tevazusu, eleştirel tavrı, felsefi düşünceleri, toplumu uyandırıcı etkisi ve akla verdiği önemle Platon da entelektüel tutum sergileyen bir filozoftur. Özellikle Platon Akademisi’nin kapısında yazılı olan “geometri bilmeyen giremez” ifadesi, onun entelektüel tutuma sahip olduğunu gösteren bir emare olarak değerlendirilebilir. Çünkü geometri, varlığın akılcı bir yöntemle ele alınışının bir ifadesidir. Akıl, geometri aracılığıyla varlığı soyutlar ve bu soyut ifadeler arasında ilişkileri tanımlayarak varlığın bilgisini ortaya koyar. Bu bakımdan Platon’un entelektüel bir tutumla dünyayı akıl yoluyla ve akılda temellendirmesi (Taftalı, 2006, s. 168), yani varlığın temeline akıllı yerleştirmesi entelektüel bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Entelektüel arketipi ortak niteliklerin belirlenmesinde Aristoteles de önemli bir yere sahiptir. Özellikle entelektüel erdemler ile felsefi bilgeliği birlikte ele alan Aristoteles, entelektüel bireylerde bilginin ve bu bilgiyle oluşturulan felsefenin önemine dikkat çekmektedir. Batak’a göre (2016b, s. 25-26) Aristoteles, entelektüel erdemi hayatın içinde zamanla öğrenilerek oluşan, ruhun düşünen yanının faaliyeti olarak görme, algılama ve temaşayla zuhur eden bir faaliyet olarak ele almaktadır. Bundan dolayı entelektüel erdemlerin en üstünü felsefi bilgeliktir. Ruhun gerçeğe olan teması ancak entelektüel erdemle, yani felsefi bilgelikle mümkündür.

Şimdiye kadar Antik Yunan filozoflarında çok kısaca değinmekle yetindiğimiz bu örnekler sonucunda entelektüel bireylerde ortak olan nitelikler; bilgiye haiz olmak, evrene, insana ve yaşama yönelik bilgiyle donatılmış bir hayat felsefesi oluşturmak olarak sayılabilir. Burada bir hayat felsefesi oluşturmaktan kastedilen ise dünyaya geniş perspektifle bakmak, olaylar karşısında “niçin” sorusunu sormak ve eleştirel bir tavrıyla olayları analiz etmektir

(Tokat, 2017, s. 19). Bu felsefi tutum aklın hâkim olduğu, bütün bilgi türlerini içine alan ve varlığı bir bütün olarak değerlendiren bir tutumdur (Öner, 1999, s. 40-41). İşte, Antik Çağ'da öne çıkan bu felsefe bilgisi, bir entelektüel arketipi oluşturmak için önemli bir nitelik olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle burada kısaca değinilen filozoflarda en belirgin entelektüel tutumlardan biri olarak felsefi bilgi ve bu bilgiyle yapılan eylemler, Antik Çağ'da entelektüel arketipini anlamak açısından önemlidir. Elbette değinilen filozofların entelektüel kişilikleri, entelektüel arketipini anlamak adına ayrı birer çalışma konusu olacak niteliktedir. Hepsine burada yer veremeyeceğimizden ötürü kısaca değinmek ve değerlendirmekle yetindik.

Antik Yunan'dan sonra Orta Çağ düşünce dünyasına baktığımızda entelektüellerin daha çok dini ve metafizik öğelerden etkilendiği söylenebilir. Bu bakımdan Goff'a (2006, s. 15-16) göre Orta Çağ'da baskın olarak Hristiyan filozofluğu hâkimdir ve onlar dönemin entelektüelleri olarak üniversitelerde aktif rol oynamaktadırlar. Buradan hareketle (Karaaslan, 2010, s. 6) Orta Çağ'da entelektüel faaliyetlerin üniversiteler yoluyla yapıldığını söylemek mümkündür.

Özcan'a göre Le Goff, entelektüelleri organik ve eleştirel olmak üzere ikiye ayırır. Organik entelektüeller, devletin yüksek görevlerinde yer alan; eleştirel entelektüeller ise devletin meşruiyeti için teorik fikirler öne süren kesimi oluştururlar. Goff açısından Orta Çağ entelektüeli organik entelektüel olup devlete ve kiliseye bağlı kişilerdir. Bununla birlikte bu dönemde modern entelektüelin nüvesi olarak görülen pek çok eleştirel entelektüel de vardır. Özellikle şehir üniversitelerinin kurulması toplumda entelektüellere ayrıcalıklı bir alan açmıştır (Özcan, 2006, s. 44). Kısacası Orta Çağ'da entelektüel ruhun dini ve metafizik düşüncenin etrafında şekillendiği; bu durumun Aydınlanma Çağı'yla beraber yeni bir mecraya kaydığı söylenebilir. Bu yeni mecra da dinsel öğelerden ziyade bilinç, akıl ve eylem üzerine temellenir.

2. Entelektüel algısının değişimi

Entelektüel kavramı her ne kadar Antik Yunan'dan günümüze değin farklı tezahürlerde karşımıza çıkmış olsa da güncel anlamını tam olarak Aydınlanma Dönemi'yle kazanmıştır (Karaaslan, 2010, s. 7). Toplumsal, kültürel, teknolojik vb. gelişmelerle beraber farklılaşan insan ve toplum ilişkileri, bu değişimlere koşut olarak hayata karşı yeni bir felsefi duruş ve entelektüel bir bakışı zorunlu kılmıştır. İşte hayata, topluma yönelik felsefi duruşun faili ve taşıyıcıları da entelektüel ruha sahip bireylerdir. Entelektüel artık sadece felsefi bilgisi, derin düşünceleri ve teorik faaliyetleriyle değil, aynı zamanda siyasi, kültürel, ekonomik ve teknolojik vb. alanlarda bilgisi ve eylemleriyle toplumda yer almaktadır.

Özellikle Aydınlanma Dönemi filozoflarının özgürce fikir üretmeleri ve düşüncelerini yazıya dökmeleri (Genç, 2006, s. 10) bu dönemde entelektüelliğin farklı bir mecraya kaymasına olanak sağlamıştır. Tarburck'un da (2006, s. 202) ifade ettiği üzere 18. yüzyıldan itibaren entelektüel bireylerin birçok alanda bilgiye sahip olması ve yetkinlik kazanması mecbur görülmektedir. Entelektüel (Arslan, 2002, s. 205-206) artık sosyal, kültürel, siyasal, psikolojik vb. sorunların insanı nasıl yanıltabileceğini bilen, bu yüzden de aklını her türlü duygu, düşünce, tutku ve yanlış söylemlere karşı uyanık tutmaya çalışan bir bireydir.

Entelektüel kavramı özellikle 19. yüzyılda Fransa'da yaşanan Dreyfus Olayı ile kamuoyunda kullanılmaya başlanır (Meriç, 1997, s. 15-16; Demiralp, 2002, s. 119-120). Yahudi bir Yüzbaşı olan Alfred Dreyfus, dışarıya bilgi sızdırdığı gerekçesiyle mahkemeye verilir. Vatana ihanetle suçlanan Dreyfus, ömür boyu sürgün edilir. Bu olay kamuoyunda büyük yankı uyandırır. Bu olaydan sonra Dreyfus karşıtları ve Dreyfus yanlıları olmak üzere halk ikiye ayrılır. İnsan Hakları savunucuları adaletin tesisi için Dreyfus'un yanında yer alırken Fransız halkı Dreyfus'un karşısında yer alır. Emile Zola'nın önderliğinde bir araya gelen Dreyfus savunucuları birlik olup kamuoyu oluşturur ve Zola *İtham Ediyorum* başlığıyla Devlet Başkanı'na açık bir mektup yazar. Bu mektupta Zola, Dreyfus'un suçsuz olduğunu ve kararın yeniden ele alınmasını talep eder (Özcan, 2006, s. 46-47; Baysan, 2002, s. 181-182). Böylece entelektüel kavramının kamuoyunda kullanılmasının önünü açan Emile Zola; Dreyfus Davasına

yönelik yazılarıyla bir bakıma toplumun bir yarısına neşter vurarak tarihe değerli belgeler kazandırır (Baysan, 2002, s. 193). Bu olayla beraber entelektüeller eylem ve fikirleriyle toplumda aktif bir rol oynayan sosyolojik öge hâline gelir.

Bu bakımdan entelektüeller bilgiye sahip, kültürlü, Dreyfus olayında olduğu gibi toplumdaki sorunlara kayıtsız kalmayan ve bu amaca yönelik eylemlerde bulunan bireyler olarak görülmektedir (Akın, 2011, s. 55). Buradan hareketle entelektüelin toplumda sadece düşünsel boyutta var olmadığı, aynı zamanda kamusal alanın bir nevi vicdanını da temsil ettiği söylenebilir. Çünkü entelektüellerin toplumsal vicdanın temsilcileri olarak “zor zamanlarda” ortaya çıktığı ve tefekkürü gibi vicdanının da toplumu rahatsız eden, sarsan bir etkiye sahip olduğu söylenebilir (Sam, 2017, s. 345; Özel, 2006, s. 72).

Entelektüel üzerine Çağdaş düşüncelere baktığımızda ise Gramsci’ye göre, bütün insanlar sahip oldukları ve kullandıkları zekâ bakımından entelektüel olsalar da toplumda entelektüelin üstlendiği görev ve işlevleri yerine getiremezler (Gramsci, 1986, s. 314; Said, 1995, s. 21; Yetiş, 2002, s. 220). Bu bakımdan Gramsci, entelektüellerin toplumdaki işlevlerinin geleneksel ve organik olmak üzere ikiye ayrıldığını söyler. Geleneksel entelektüeller, toplumda kültürel mirası devam ettirirken, organik entelektüeller ise toplumda daha fazla güç ve yönetim sahibi olan gruplarla yakından bağlantılıdır. Bu bağlamda organik entelektüeller toplumda aktif şekilde yer alan ve toplumu değiştirmeye çalışan bir konumdadır (Gramsci, 1967, s. 27-28; Said, 1995, s. 22).

Sartre (2010, s. 15) ise entelektüeli, kendisini ilgilendirmeyen şeylere burnunu sokan, toplumu ve toplumdaki kurulu düzeni eleştirel tavırla yeniden ele alan kişi olarak tanımlar. Entelektüelin toplumda nasıl bir duruşu olması gerektiğini de şu sözlerle ifade eder:

Ben atom silahlarını mükemmelleştirmek için atomun parçalanması üstünde çalışan bilim adamlarına entelektüel denilemeyeceğini söyleyeceğim: onlar bilim adamıdır, işte o kadar. Ama yapılmasına göz yumdukları bu silahların yıkıcı gücü karşısında dehşete kapılan bilginler bir araya gelerek kamuoyunu atom bombasının kullanılmasına karşı uyaran bir manifesto imzaladıklarında artık birer entelektüeldirler. (Sartre, 2010, s. 16)

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Sartre, entelektüelin ahlaki ve sosyal sorumlulukları olduğunun altını çizmekle beraber entelektüelin toplumda adeta “at sineği” olmasını, yani sonuçları ne olursa olsun haksızlıklara karşı susmayan, gerektiğinde otoriter güçlere karşı koyan, fikir ve eylemleriyle toplumun refahı için uğraşan bir tutum sergilemesi gerektiğini savunur. Görüldüğü üzere toplumun “at sineği” olma, yani söylemleriyle uyarıcı ve sarsıcı olma, entelektüelde olması gereken temel nitelik olarak İlk Çağ’dan günümüze varlığını korumaktadır.

Öte yandan Shils’e (1958, s. 9) göre entelektüel, toplumun mevcut geleneksel mirasını yeniden inşa etme, değiştirme, mevcut sistemi sürdürme ya da reddetme gücüne sahiptir. Meriç’in düşüncelerine baktığımızda ise o, entelektüelin her türlü siyasi güçten bağımsız olması gerektiğini savunur ve entelektüelin sahip olması gereken birtakım kriterlerden bahseder:

1. Entelektüel, zamanının bilgisine irfanına sahip olacak; ülkesini tanıyacaktır (ülkesinin dilini, edebiyatını, tarihini bilecek, dünyadaki belli başlı düşünce akımlarına yabancı olmayacaktır); 2. Önyargılara (peşin hükümlere) iltifat etmeyecek, olayları kendi kafasıyla inceleyip değerlendirecektir; 3. ‘dürüst’, ‘uyanık’ ve ‘cesur’ olacak, böylesi bir tutumun gereği olarak da bir ‘bilgi hamalı’ değil; ‘hakikat uğrunda her savaşı göze alan bağımsız bir mücahit’ olacaktır. (Meriç, 1997, s. 24)

Held’e göre entelektüel, zekâsını hem kendi iyiliği için hem de toplumu değerlendirmek için kullanır. Bu bakımdan sosyal bir rol üstlenen entelektüel sadece olması gerekeni ifade etmekle kalmaz aynı zamanda diğer entelektüellerin ne yapması gerektiğini de söyler (Held, 1983, s. 574). Bauman’ın düşüncelerine baktığımızda ise o, entelektüelliğin birbirinden farklı iki ayrı rolünün olduğunu söyler. Entelektüel ruhun toplumsal etkinliğindeki ilk rolü “yasa koyucu” olmasıdır. Bu rolüyle entelektüel toplumdaki farklı inanç ve kültür kalıplarını

onaylama ya da geçersiz kılma hakkına sahiptir. Entelektüellerin toplumdaki ikinci önemli misyonu ise “yorumcu” olmasıdır. Bu rol, entelektüelin toplumdaki kalıplaşan ve bir gelenek içinde ifade edilegelen bilgileri, başka toplum ve geleneklerin anlayabileceği şekilde tercüme etmesi temeline dayanır (Bauman, 2003, s. 11-12).

Foucault ise kendisinden önceki entelektüel tanımlarını inceler ve “spesifik entelektüel” tanımını öne sürer. Ona göre spesifik entelektüel, bilgi ve edimlerini politik güce karşı kullanandır (Foucault, 2005, s. 13; Topçuoğlu, 2006, s. 224). Bu bağlamda Foucault açısından evrensel entelektüel arketipi toplumsal süreçle beraber yerini spesifik entelektüele bırakmıştır. Yani günümüzde spesifik entelektüel; kurumsal, siyasal, ekonomik vb. alanlara hizmet etmektedir (Keskin, 2005, s. 25-26). Buradan hareketle toplumdaki her sınıfın kendi entelektüelini yarattığı söylenebilir (Kurzman & Owens, 2002, s. 66).

Entelektüelin toplumda üstlendiği sosyal rollere değinen Noam Chomsky ise entelektüelin toplumsal hayatta birtakım sorumlulukları olduğunu savunur. Ona göre, entelektüellerin hakikati anlamak, dünyaya yönelik bir kavrayışa sahip olmak için başkalarıyla iş birliği içinde olmak ve yapıcı eylemlerde bulunmak gibi birtakım ahlaki sorumlulukları vardır (Chomsky, 2011, s. 9).

Said ise entelektüelin her türlü siyasi güçten bağımsız olması gerektiğine vurgu yapar ve buradan hareketle entelektüelin sürgün, sıra dışı ve marjinal olması gerektiğini söyler:

Entelektüel için sürgünle yerinden olma, asli yapıtaşlarını “idare etme”nin ve çizilmiş yollardan gitmenin oluşturduğu bildik bir hayat yaşamaktan kurtulmak demektir. Sürgün her zaman bir marjinal olacağımız ve önceden belirlenmiş bir yolu izleyemediğiniz için bir entelektüel olarak yaptığımız her şeyi kendi kendinize yapmanız gerektiği anlamına gelir. (Said, 1995, s. 65)

Yabancı ya da marjinal olmak otorite sahiplerine, birtakım alışkanlıklara ya da geçici şeylere değil, deneye ve yeniliğe açık olmak demektir. Sürgün, yani her türlü siyasi güçten bağımsız olan entelektüel, cüretkâr bir ruha sahiptir ve bu da alışlagelmiş mantığa değil, hareket hâlinde olan, değişime açık olan ve yerinde saymayan bir ruha işaret etmektedir (Said, 1995, s. 66). Burada entelektüelde olması gereken ortak nitelikler arasında yansız ve özgür olma vurgulanmaktadır. Entelektüel, herhangi bir otoritenin etkisinde kalmadan, yansız bir tavırla hakikatin peşinde koşmalıdır. Hakikatin peşinde özgürce koşmak ise bireyin değişime açık olmasına, kendini sürekli geliştirmesine bağlanmaktadır. Kendi eksiklerinin farkında olarak gelişime, bilgiye açık olmak entelektüeli özgür kılmaktadır.

Said, Gramsci'nin, entelektüeli toplumda birtakım işlevleri üstlenen kişi olarak ele almasını da doğru bulur (Said, 1995, s. 25). Ona göre spesifik bir alanda yetkinleşen, dünyanın ve içinde yaşadığı toplumun sorunlarına kayıtsız kalan birey entelektüel olamaz. Çünkü entelektüel, merak ve bilme istediğini taşıyan amatör bir ruha sahip olmalıdır. Bu amatör ruha sahip entelektüel birey, belli bir alanda uzmanlaşmanın ötesinde içinde yaşadığı dünyanın sorunlarına ve değerlerine önem veren bir karaktere sahiptir (Bora, 2009, s. 125-126).

Görüldüğü üzere geçmişten günümüze değin entelektüelin çok farklı anlamlar ihtiva etmesi, entelektüel ile icraatı arasında ortaya çıkan farklı ilişkileri yansıtmaktadır. Bu ilişkilerden hareketle entelektüelliğe yönelik ayırım ve sınıflandırmanın da tarihsel süreçte çeşitlilik gösterdiği söylenebilir (Hilay, 2008, s. 12). Bütün bu tanımlardan hareketle entelektüellerin sahip olması gereken temel nitelikler; sorgulayıcı olması, olaylar karşısında bir duruşa sahip olması, gerektiğinde meydan okuyucu tavır takınması (İlgaz, 2002, s. 112), bilginin taşıyıcısı olmasından ziyade üreticisi olması, yani özgün olmasıdır (Atıla, 2009, s. 90). Yine aynı bağlamda dünyanın ve içinde yaşadığı toplumunun sorunlarına kayıtsız kalmaması, toplumun çıkarını kendi çıkarlarından üstün tutması (Sabuncu, 2014, s. 8-9) ve özellikle de haksızlığa karşı dik duruşuyla mevcut otoriter güçleri uyarıcı, rahatsız edici olması, yani adeta toplumun “at sineği” olması, entelektüellerin ortak niteliklerini yansıtır.

Sonuç

Düşünce tarihinde dönem ve toplumlara göre değişen birçok entelektüel tanımı vardır. Bu durum genel-geçer bir entelektüel tanımı yapmayı zorlaştırır da farklı entelektüel tanımlarından hareketle ortak olan nitelikleri belirlemek, genel bir entelektüel arketipi oluşturmak için önemlidir. İlk Çağ'dan günümüze değin değişen entelektüel tanımlarında değişmeyen en temel nitelik, entelektüelin toplumun “at sineği” olması, yani eleştirel ve cesur tavırlarıyla toplumun sorunlarına kayıtsız kalmaması, haksızlığa karşı çıkması, toplumun sorunlarına işaret etmesidir. Atinalıların başına “at sineği” gibi tebelleş olan Sokrates örneğinde gördüğümüz üzere, entelektüel bireyin en temel niteliği toplumu ve siyasi otoriteyi sarsması ve uyarmasıdır.

Öte yandan farklı tanımlardaki ortak olan bir diğer nitelik entelektüelin aklını kullanması ve gerçeğin peşinde olmasıdır. Fakat burada esas mesele hangi gerçeğin izinin sürüleceğinin ve peşinden gidileceğinin tayin edilmesidir. İşte entelektüel, dünyanın ve kendi toplumunun gerçeğinin peşinde olandır. Bu bağlamda entelektüel, gerçekçi bir bakış açısıyla dünya içinde kalan, yani dünya soru(n)ları karşısında, dünyayı okuma anlamında rasyonel bir bakışa sahip olandır. Entelektüelin sahip olması gereken niteliklerden biri de budur ve bunu yapabilmesi için de tarihsel bilgiye sahip olması gerekir. Dünyada olaylar bizlerle başlamadığı için, bizden önceki yaşanmışlıklarla ilgili bilgimiz olmak zorundadır. Aksi takdirde dünyayı akıllıca okumak mümkün değildir. *Pekiye, bu bilginin niteliği ve niceliği ne olacaktır?* İşte burada entelektüelde olması gereken bir diğer ortak nitelik ortaya çıkmaktadır: Entelektüelin dünya sorunları doğru okuyabilmesi için sosyal, ekonomik, tarihsel, kültürel vb. alanlarda bilgi birikiminin olması gerekir. Dolayısıyla entelektüelde olması gereken önemli niteliklerden birisi bilgi yelpazesinin geniş olmasıdır.

Entelektüel tanımlarında ortak olan bir diğer nitelik onun hakikatin peşinde olması gerektiğidir. Burada hakikatten kastedilen ise dünyanın ve toplumun sorunlarıdır. Entelektüel, dünyanın ve toplumunun sorunlarını doğru, akılcı ve gerçekçi bir perspektifle okumalıdır. Dünyanın ve içinde yaşadığı toplumun sorunlarına kayıtsız kalamayan entelektüelin, kendisinde bulunması gereken bir diğer nitelik de özgür ve yansız olmasıdır. *Pekiye, bu özgür düşünme ve özgür olma hâli ne türden bir şeydir?, Neyden ya da neye karşı bir özgür olma hâlinden bahsedilmektedir?* diye sorulduğunda, buradaki özgürlük aklını bilgiyle bağlantılı olarak kullanmak anlamındadır. Aklın ne uğruna ve nasıl kullanılacağını belirleyen bilgidir. Bu nedenle entelektüel, bilgiyle donanmış aklıyla hakikat peşinde koşan, hakikati bir bütün olarak kavrayan ve ondan mantıklı sonuçlar çıkaran kişidir. İşte, onu özgür kılan da budur denebilir. Çünkü bilgiye dayanmadan ortaya atılan fikirlerin dünya sorunları karşısında geçerliliği yoktur. Fikirler bir bilgi kümesine dayandığı ölçüde geçerlilik kazanır. Temellendirme ve gerekçelendirme ancak bir bilgi kümesiyle oluşur. Entelektüel ruh, ancak bu bilgi kümesinden damıtılan fikirler ışığında topluma katkı sağlar. Entelektüel bu yönüyle kutsallık atfedilen yüce ruha sahip olan değil, rasyonel bakışı anlatan yüksek ruha sahip olandır. Bu nedenle entelektüel kutsal olmadığı gibi başkasını da kutsamaz. Çünkü entelektüel, eksikliklerinin farkında olan, bunlar üzerine düşünen, bunları gidermeye çalışan ve böylece kendini sürekli yeniden inşa eden kişidir.

Kaynakça

- Akın, S. (2011). M. Foucault'da spesifik entelektüel olgusunun değerlendirilmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Atila, S. (2009). Entelektüeller, üniversiteler ve bilimsel bilginin üretilmesi kapsamında eleştirel bir deneme. *Akademik İncelemeler*, 4(2), 81 – 94.
- Bağla, L. (1977). Antonio Gramsci ve aydınların rolü sorunu. *Birikim*, 7(1), 84-92.

- Batak, K. (2016a). Aristoteles'te en yüksek entelektüel erdem. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(33), 17-28.
- Batak, K. (2016b). Aristoteles'te entelektüel erdemler-bir erdem epistemolojisi örneği. *Felsefe Dünyası*, 63, 20-47.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa koyucular ile yorumcular*. İstanbul: Metis Yayınevi.
- Bodin, L. (2000). *Aydınlar* (M. DüNDAR, Çev.). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Bora, T. (2009). Uzmanlaşma ile popülerizasyon arasında aydın. T. Bora & M. Gültekin (Ed.), *Modern Türkiye'de siyasal düşünce: Dönemler ve zihniyetler* (s. 125-131) içinde. Ankara: İletişim Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Chomsky, N. (2011). *Entelektüellerin sorumluluğu* (N. Ersoy, Çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.
- Çakan, O. (2019). Bilgeliğin yordayıcıları olarak entelektüel tevazu ve beş faktör kişilik özellikleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tokat.
- Demiralp, O. (2002). Entelektüeller ve aydınlar. *Cogito*, 31, 121-133.
- Denkel, A. (2020). *İlkçağ'da doğa felsefeleri*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Foucault, M. (2005). *Entelektüelin siyasi işlevi* (I. Ergüden, O. Akınhay & F. Keskin, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Genç, E. (2006). Sosyolojik açıdan entelektüel kavramlaştırmaları (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Goff, J. L. (2006). *Orta Çağ'da entelektüeller* (M. A. Kılıçbay, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gramsci, A. (1967). *Aydınlar ve toplum* (V. Günyol, F. Edgü & B. Onaran, Çev.). İstanbul: Çan Yayınları.
- Gramsci, A. (1986). *Hapishane defterleri* (K. Somer, Çev.). İstanbul: Onur Yayınları, 1. Baskı.
- Gürses Tarburck, D. (2006). On sekizinci yüzyıl Britanyası entelektüelleri; tanınlar, platformlar. *Doğu Batı Dergisi*, 35, 199-208.
- Hegel, G. W. F. (2014). *Mantık bilimi* (A. Yardımlı, Çev.). İstanbul: İdea Yayınevi, 2. Baskı.
- Held, V. (1983). The independence of intellectuals. *The Journal of Philosophy*, 110(80), 572-582.
- Hilav, S. (2008). *Entelektüeller ve eylem (düşünceler-tartışmalar-söyleşiler)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ilgaz, T. (2002). Heidegger entelektüel miydi?. *Cogito*, 31, 108-120.
- İnce, H. O. (2006). Batılı muhafazakâr düşüncede entelektüellerin yeri ve işlemleri. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 35, 175-198.
- Karaaslan, F. (2010). Entelektüel üzerine eleştirel bir çalışma: Aliya İzzetbegoviç örneği (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Keskin, F. (2005). İktidar, hakikat ve entelektüelin siyasi işlevi. (I. Ergüden, O. Akınhay & F. Keskin, Çev.), *Foucault-entelektüelin siyasi işlevi* (s. 13-29) içinde. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kranz, W. (2014). *Antik felsefe*. İstanbul: Cinius-Sosyal Yayınlar.
- Kurzman, C. & Owens, L. (2002). The sociology of intellectuals. *Annual Review of Sociology*, 1(28), 63-90.
- Meriç, C. (1997). *Mağaradakiler*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Öner, N. (1999). *Felsefe yolunda düşünceler*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özcan, Z. (2006). Sosyo-kültürel bir fenomen olarak entelektüeller. *Doğu- Batı Düşünce Dergisi*, 36, 35-62.
- Özel, O. (2006). Tarih tarihçi ve entelektüel. *Doğu- Batı Düşünce Dergisi*, 36, 63-84.

- Özkan, F. (2013). Sokrates'in entelektüalist ahlâkı. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, 35-53.
- Platon (2010). *Diyaloglar* (T. Aktürel, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (t.y.). *Sokrates'in savunması* (A. Cevizci, Çev.). İstanbul: Sentez Yayınları.
- Sabuncu, M. H. (2014). Entelektüelin işlevi ve bir entelektüel olarak Edward Wadie Said (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Said, E. (1995). *Entelektüel-sürgün marjinal, yabancı* (T. Birkan, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sam, R. (2017). Entelektüeller: Toplumsal değişim ve gelişim sürecinin öncüleri. *Sosyoloji Konferansları*, 55(1), 333-350.
- Sartre, J. P. (2010). *Aydınlar üzerine* (A. Bora, Çev.). İstanbul: Can Yayınları.
- Sezer Şanlı, A. (2018). Antonio Gramsci, Michel Foucault ve Pierre Bourdieu düşüncesinde entelektüel kavramına ilişkin kuramsal bir tartışma. *Journal of Social And Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(21), 797-808.
- Shils, E. (1958). The intellectuals and the powers: Some perspectives for comparative analysis. *Comparative Studies in Society and History*, 1(1), 5-22.
- Soccio, D. J. (2010). *Felsefeye giriş* (K. Karataş, Çev.). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Taftalı, M. O. (2006). Batı medeniyetinin mutsuz çocuğu entelektüel. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 35, 165-174.
- Tanesini, A. (2018). Intellectual humility as attitude. *Philosophy and Phenomenological Research*, 96(2), 399-420.
- Tekay Baysan, G. (2002). Dreyfus davası: Gerçek ve adalet savaşçısı Zola. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 19(1), 181-195.
- Tokat, L. (2017). Entelektüel kimdir?- Türkiye'nin entelektüel sorunu. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 17(3), 9-42.
- Topçuoğlu, R. (2006). Foucault ve entelektüeller. *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, 37, 221-229.
- Yetiş, M. (2002). Gramsci ve aydınlar. *Mülkiye Dergisi*, 26(236), 217-245.